

Osallisuutta ja elinvoimaa edistävä sote- ja maakuntauudistus

Nykytila ja kehittämiskohteet

Sote- ja maakuntauudistuksessa perustetaan uudet maakunnat, uudistetaan sosiaali- ja terveydenhuollon rakenne, palvelut ja rahoitus sekä siirretään maakunnille uusia tehtäviä. Uudistuksen on tarkoitus tulla voimaan vuoden 2021 alussa. Uudistus tarjoaa hyvän mahdollisuuden sosiaali- ja terveyspalveluiden kehittämiseen ja palveluiden nykyisten ongelmakohtien korjaamiseen.

Nykyinen pirstaleinen sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmä ei turvaa perustuslain mukaisia riittäviä sote-palveluja asuinpaikasta riippumatta. Eri väestöryhmien väliset ja alueelliset erot sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuudessa ovat isot ja eriarvoisuus on kasvanut. Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus on välttämätön yhdenvertaisten palvelujen saatavuuden varmistamiseksi ja perusoikeuksien toteutumiseksi.

Sosiaali- ja terveyspalvelut

Sote-palvelujen yhdenvertaisuuden turvaaminen edellyttää järjestämisvastuun siirtämistä nykyistä vahvemmille toimijoille. Erityisesti pienten ja taloudelliselta kantokyvyltään heikkojen maakuntien on tehtävä tiivistä yhteistyötä muiden maakuntien kanssa ja sovittava tarkoituksenmukaisesta työnjaosta. Maakuntien kantokykyä ja asiakkaan saamaa palvelujen laatua on seurattava ja arvioitava säännöllisesti yhdenvertaisten palvelujen turvaamiseksi. Hyvinvointierojen kaventaminen ei ole mahdollista, jos palveluvalikoimaa nykyisestä olennaisesti rajataan tai asiakasmaksuja merkittävästi nostetaan.

Valinnanvapaus voi onnistuessaan nopeuttaa hoitoon pääsyä. Huomioitavaa kuitenkin on, että markkinoiden synty harvaan asutuille alueille ja kasvukeskusten ulkopuolelle tulee olemaan vähäistä eikä valinnanvapauden lisääminen itsessään ole tae yhdenvertaisuudelle. Maakuntien erilaisuus ja tosiasialliset mahdollisuudet toteuttaa valinnanvapautta vaihtelevat alueen väestörakenteen ja taloudellisen kantokyvyn perusteella.

Hyvinvointi- ja terveyserojen kaventaminen edellyttävät ennaltaehkäisyyn panostamista ja onnistunutta sosiaali- ja terveydenhuollon integraatiota. Nykyistä parempi sosiaali- ja terveydenhuollon integraatio on yksi sote-uudistuksen keskeisistä tavoitteista. Toimivalla integraatiolla eli sillä, että ihminen ei putoa palveluiden väliin, on inhimillisten vaikutusten lisäksi tärkeä merkitys myös kustannusten hillinnän kannalta ja sitä kautta säästöjen syntymiselle.

Vain nivomalla nykyistä paremmin yhteen perusterveydenhuolto ja erikoissairaanhoidon sekä lisäämällä terveydenhuollon ja sosiaalihuollon yhteistyötä, on mahdollista kaventaa hyvinvointi- ja terveyseroja. Toimiva integraatio sekä hoiva- ja hoitoketjujen sujuvuus ovat keskeisiä kysymyksiä erityisesti niiden ihmisten kohdalla, jotka käyttävät paljon palveluita. Jotta integraatio onnistuu käytännössä, kaikki tarpeelliset asiakas- ja potilastiedot sekä asiakassuunnitelmat pitää

olla palveluntuottajan käytettävissä tietosuojakysymykset huomioiden. On tärkeää, että tuottajat myös sitoutuvat noudattamaan asiakassuunnitelmia.

Lisäksi kaikissa sote-keskuksissa tulee olla riittävä ja jatkuva sosiaalialan ammatillinen panos integraation vahvistamiseksi. Heikompiosaisten ja paljon palveluita tarvitsevien asiakkaiden tueksi sote-keskusten käytössä on oltava joustavia, moniammatillisia tiimejä. Tiimien kokoonpano voi vaihdella asiakkaiden tarpeiden mukaan.

Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluintegraation lisäksi on huomioitava palveluiden yhteensovittamisen tarve myös muiden palvelusektorien kanssa. Palveluyhdyspinnat ovat kriittisiä mm. lasten, nuorten ja perheiden palveluissa ja heikossa työmarkkina-asemassa olevien palveluissa. Palvelujen on rakennuttava elämäntilanteiden ja tarpeiden ympärille, eikä päinvastoin.

Valinnanvapauden laajentamista tulee jatkaa maakuntien päättämällä tavalla ensisijaisesti käyttämällä asiakaseteleitä ja henkilökohtaista budjettia sekä hyödyntämällä kokeiluista ja pilo-teista kertyviä kokemuksia.

Koska maakuntien väestöpohjat, tuotantorakenne ja markkinatilanne poikkeavat merkittävästi toisistaan, maakunnilla on oltava valtuudet päättää valinnanvapauden etenemisestä omalla alueellaan. Valinnanvapaus tulee toteuttaa kuhunkin maakuntaan parhaiten sopivalla tavalla maakuntien omien päätösten mukaan ja kullekin maakunnalle sopivassa aikataulussa, mutta valtakunnallisesti ohjaten.

Kokonaisuuden kannalta tärkeisiin, palvelujen kehittämiseen liittyviin hyvinvointi-investointeihin on varattava riittävät resurssit. Tämä edellyttää maakuntien taloudellista liikkumavaraa. Maakunnan talousarvion yhteyteen olisi laadittava hyvinvointi-investointibudjetti, jonka varoin voidaan investoida hyvinvointia tuottaviin rakenteisiin. Budjettiin olisi varattava vähintään kolme prosenttia vuosittaisen talousarvion määrärahoista.

SOSTEn suositukset sote- ja maakuntaudistukseen

- Turvataan palvelujen yhdenvertainen saatavuus, saavutettavuus ja laatu
- Turvataan paljon palveluita tarvitsevien asiakkaiden ehjät hoiva- ja hoitoketjut riittävällä sote-integraatiolla huomioiden yhdyspinnat muihin palvelusektoreihin
- Palvelujen laatua on seurattava ja arvioitava säännöllisesti
- Varmistetaan potilas- ja asiakastietojen sekä asiakassuunnitelmien liikkuminen palveluntuottajien välillä tietosuojakysymykset huomioiden
- Valinnanvapaus tulee toteuttaa kuhunkin maakuntaan parhaiten sopivalla tavalla maakuntien päätösten mukaan, mutta valtakunnallisesti ohjaten
- Käytetään asiakaseteleitä ja henkilökohtaisia budjetteja ensisijaisina keinoina laajentamaan valinnanvapautta
- Valinnanvapauden toteutuksen siirtymäaikojen tulee olla riittävän pitkiä
- Palvelujärjestelmän muuttuessa tulee huolehtia riittävästä palveluohjauksesta
- Palvelujen kehittämiseen liittyviin hyvinvointi-investointeihin on varattava riittävät resurssit

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on nostettava keskeiseksi yhteiskuntapolitiittiseksi tavoitteeksi palvelurakenteen uudistamisen rinnalle. Vaikka hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on jatkossa ensisijaisesti kuntien tehtävä, myös maakuntien on tuettava ja tehtävä tätä työtä yhteistyössä alueensa kuntien, kolmannen sektorin sekä asukkaidensa kanssa.

Maakuntien valtion rahoituksesta noin yksi prosentti perustuu nykyisessä esityksessä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen. Osuuden tulee olla suurempi, jotta myös maakunnissa on vahvempi kannuste hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. Lisäksi maakuntien rahoituksen hyte-kerroin on otettava käyttöön heti, eikä vasta vuonna 2022. Muutoin vaarana on, että hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi tehtävä työ jää muutoksen alkuvaiheessa katveeseen. Myös kunnilla tulee olla todellinen kannuste panostaa asukkaidensa hyvinvointiin ja terveyteen ja siihen liittyvän yhteistyön maakunnan kanssa pitää olla sujuvaa.

Olennaista on myös se, että maakunnalle osoitetut yleiskatteelliset hyte-rahast käytetään nimenomaan terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen. Todellinen huoli on, käyttävätkö maakunnat tätä rahaa lainkaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen, vai tullaanko sillä todellisuudessa paikkaamaan sote-palveluiden rahoitusvajetta.

Järjestöjen hyte-toiminnot pitää tunnistaa ja kerätä niistä tieto kunnittain ja maakunnittain. Ohjausta ja neuvontaa antavalla henkilöstöllä on oltava riittävää osaamista ja toiminnan tuntemista myös täydentävistä palveluista, kuten järjestöjen tarjoamista toiminnoista. Asiakassuunnitelmien laadinnassa ja palveluohjauksessa on osattava neuvoa asiakkaille, mitä järjestölähtöisiä hyvinvointia ja terveyttä edistäviä toimia (hyte) maakunnassa on tarjolla asiakkaan tilanteeseen sopivasti.

SOSTEn suositukset hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen

- Nostetaan hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen sekä järjestöjen ennaltaehkäisevä työ keskeiseksi osaksi uudistusta
- Nostetaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen rahoitusosuutta ja otetaan maakuntien rahoituksen hyte-kerroin käyttöön heti uudistuksen tullessa voimaan vuonna 2021
- Maakunnalle osoitetut yleiskatteelliset hyte-rahast tulee käyttää nimenomaan terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen
- Maakuntien ja kuntien on nimettävä vastuutaho sekä hyte-työhön että järjestötyöhön

Tuetaan järjestöjä sosiaali- ja terveystalveluiden uudistuksessa

Järjestöillä on toimijoina merkittävä asema ja tehtävä kansalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä sekä eriarvoisuuden vähentämässä, asukkaiden osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien vahvistamisessa ja sosiaali- ja terveystalveluiden tuottamisessa ja kehittämässä. Järjestöjen toiminnan vaikutuksesta ihmisten hyvinvointi ja yhteisöllisyys lisääntyvät. Monilla järjestöillä on myös tärkeä rooli edustaa sellaisia, heikommassa asemassa olevia väestöryhmiä, joiden ääni muutoin voi jäädä yhteiskunnallisessa osallistumisessa kuulumattomiin.

Maakuntien tulee omilla lakisääteisissä strategioissaan ja palvelulupauksissaan ottaa huomioon järjestöjen yleishyödyllisen toiminnan, esimerkiksi vapaaehtoistoiminnan ja vertaistuen tarjoamat mahdollisuudet. Sote- ja maakuntauudistuksen toimeenpanovaiheessa on tärkeää, että maakunnan järjestöjen palvelut ja hyte-toiminnot on tunnistettu ja sovitettu osaksi palveluketjuja. Jokaiseen maakuntaan tulee luoda järjestyhteistyötä kokoava toimintarakenne, joka koostuu järjestöistä ja maakunnan päättäjistä. Jokaisen maakunnan tulee laatia kansalaisyhteiskuntastrategia osaksi maakuntastrategiaa.

Kunnat ovat perinteisesti tukeneet järjestöjen toimintaa myöntämällä avustuksia ja tarjoamalla tiloja kansalaistoiminnan käyttöön. Sote-uudistuksen seurauksena jatkossa tämä tehtävä jaetaan kuntien ja maakuntien kesken. Maakuntien ja kuntien tulee sopia järjestöavustusten jatkumisesta osana maakuntien perustamista. Muutosvaiheessa tulee huolehtia siitä, ettei avustamiseen synny katkoksia. Katkokset voivat pahimmillaan johtaa järjestöjen toiminnan päättymiseen. Pelkästään sote-järjestöissä tehdään noin 21 000 henkilötyövuotta vastaava määrä vapaaehtoistyötä vuosittain. Sen korvaaminen palkkatyöllä tulisi erittäin kalliiksi.

Maakuntarahoituksen malleja rakennettaessa on myös huolehdittava, ettei maakunnan rahoitus muodostu esteeksi järjestöjen veikkaustuotoista saamalle rahoitukselle tai päinvastoin. Sote-uudistuksessa pitää tunnistaa tämä kysymys ja laatia rahoituksen turvaamiseksi valtakunnallinen ohjeistus.

Maakunnan on sovittava kuntien kanssa selvästi rahoitusvastuusta myös järjestöjen sellaisen toiminnan turvaamiseksi, joka sijoittuu sote-uudistuksessa mukana olevien sosiaali- ja terveyspalveluiden sekä terveyttä ja hyvinvointia edistävän toiminnan välimaastoon. Tällaista toimintaa ovat esimerkiksi mielenterveyskuntoutujien klubitalot, kriisikeskukset ja erilaiset kohtaamispaikat.

Lakiesitys valinnanvapaudesta velvoittaa maakuntaa antamaan asiakassetelin sosiaaliseen kuntoutukseen, joka on palvelu jota sosiaali- ja terveysjärjestöt ovat tarjonneet Veikkausvoittovarojen avulla. Vuodelle 2018 avustuskohteita sosiaaliseen kuntoutukseen on noin 950 ja avustuksia myönnetty noin 142 miljoonaa euroa. Mikäli asiakasseteli tulee osaksi sosiaalista kuntoutusta, johtaa se siihen, että järjestöjen toimintaa ei voisi enää Veikkausvoittovaroilla rahoittaa, koska se rinnastettaisiin markkinoilla tapahtuvaan palvelutuotantoon. Tämän seurauksena nämä kyseiset palvelut voivat hävitä. Tämä ei ole ihmisten hyvinvoinnin kannalta perusteltua.

SOSTEn suositukset järjestöjen muutostukeen

- Järjestöt tulee ottaa osallisiksi maakunnalliseen sote- ja maakuntauudistustoimeenpanoon
- Jokaiseen maakuntaan tulee luoda järjestö- ja maakuntayhteistyötä kokoava toimintarakenne
- Järjestöjen hyte-toiminnot tunnustetaan osaksi palvelupolkuja ja turvataan järjestöjen toimintaedellytykset muuttuvassa toimintaympäristössä
- Jokaisen maakunnan tulee laatia järjestöstrategia tai -ohjelma osana maakuntastrategiaa.
- Laaditaan valtakunnallinen ohjeistus joka mahdollistaa järjestöjen yhdistää toiminnassaan kunnallista, maakunnallista ja veikkausvoittovaroista maksettavaa rahoitusta
- Sosiaaliseen kuntoutukseen ei pidä ottaa käyttöön asiakasseteliä

Lisätietoja

- johtaja, varapääsihteeri Anne Knaapi: 040 194 2518, anne.knaapi@soste.fi
- johtava erityisasiantuntija Tarja Bergström: 040 530 2221, tarja.bergstrom@soste.fi
- erityisasiantuntija Ulla Kiuru: 040 744 0888, ulla.kiuru@soste.fi
- erityisasiantuntija Minttu Ojanen: 050 462 3347, minttu.ojanen@soste.fi